

УДК 347.44

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2022.4.18>

Юрій Іванович Чалий,

кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра цивільного права та процесу;

 <https://orcid.org/0000-0002-3641-0760>,
e-mail: ychalyub6@gmail.com

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР ЯК
ДОКУМЕНТ¹**

На підставі аналізу норм чинного законодавства України, практики їх застосування, положень цивілістичної доктрини та документознавства визначено загальні ознаки цивільно-правових договорів як документів. Необхідність розробки теоретичних положень про договір як документ викликана недостатньою дослідженістю цих питань у науці цивільного права. Встановлено, що договір відповідає загальним ознакам документів як таких, але вирізняється специфічним призначенням: фіксує своєю формою юридичний факт у вигляді дво- чи багатостороннього правочину. Висновки, зроблені у статті, можуть використовуватися в навчальному процесі та юридичній практиці.

Ключові слова: цивільно-правовий договір, договір, договір-документ, форма договору, форма правочину, документарна фіксація домовленості сторін.

Оглядова стаття

Постановка проблеми

Відомо, що термін «договір» застосовується в декількох значеннях: а) договір як дво- чи багатосторонній *правочин* (різновид юридичного факту); б) договір як *документ*, що фіксує правочинне волевиявлення учасників договору; в) договір як *правовідношення* (правовий наслідок учинення правочину); г) договір як *джерело норм*, які мають регулятивний вплив на учасників договірного правовідношення. Змістовна неоднорідність цих контекстів не дозволяє охарактеризувати договір тільки з одного ракурсу та згенерувати єдине його розуміння.

¹ Для більш лаконічного позначення договору, коли про нього йдеться як про документ, далі за текстом статті може застосовуватися також словосполучення *договір-документ*. Такий самий підхід використано щодо позначення договору, коли він має на увазі як правочин та як вид цивільних правовідносин, ці значення відповідно можуть позначатися словосполученнями *договір-правочин* і *договір-правовідношення*.

Тісний змістовний взаємозв'язок названих вище контекстів досить часто провокує дослідників розглядати договір без чіткої диференціації його багатоманітних значень. Наслідком цього є нерівномірна науково-практична розробка зазначених чотирьох аспектів прояву феномена «договір». Найбільш розробленими в науковій та навчальній юридичній літературі є розуміння договору в значеннях *правочину* та *правовідношення* (договірного зобов'язання). Договір як *нормативне джерело* та *договір як документ* не мали прискіпливої уваги з боку дослідників, чому є свої пояснення. Так, якщо зупинитися на причинах недостатньої уваги дослідників до договору як документа, то можна відмітити, що цей аспект має здебільшого прикладний характер, тобто технічного застосування відповідних норм законодавства до ситуації, пов'язаної з документуванням факту укладення договору. Це один із багатьох випадків реалізації суб'єктами цивільного права своєї право- та дієздатності, який протікає переважно безконфліктно, де досить жорстке правове регулювання ще не вимагається. Нормальні соціальні зв'язки, що характеризуються низькою конфліктністю, мало привертають увагу дослідників правових проблем. Проте наведені пояснення все ж не відкидають необхідності описати в юридичній літературі всі аспекти прояву феномена «договір», зокрема того, який торкається положень документарного закріплення змісту домовленості учасників дво- або багатостороннього правочину.

Категорія «договір» є елементом системи цивільно-правових засобів упорядкування цивільних відносин і водночас являє собою систему правове утворення, структурні одиниці якого підлягають рівномірному науковому вивченню. Цим визначається мотивація звернення до виконання нашої статті.

Стан дослідження проблеми

Положення про договір як документ представниками наукового цивілістичного співтовариства України майже не розробляються. Такі положення інколи зустрічаються в навчальній літературі, але мають фрагментарний характер, а отже, не можуть достатньо повно задовольнити попит на подібну інформацію. Як зазначалося вище, цивілісти традиційно звертаються до досліджень, предметом яких переважно є договори-правочини (юридичні факти) або договори-правовідносини (договірні зобов'язання). Стосовно цього однією з останніх можна назвати роботу С. Важенчука [1, с. 6–11]. Що стосується договору-документа, то літературні доробки із цього приводу також є, але вони мають надто утилітарне спрямування: досить поширеними є публікації, де автори розтлумачують нюанси формування текстів договорів, у тому числі тих, які укладаються у так званій

електронній формі [2; 3; 4]. Це, безумовно, дуже корисний здобуток, що є витребуваним не тільки юристами-практиками, але й пересічними учасниками цивільних відносин. Разом із тим наявність такого матеріалу не може спростувати необхідність теоретичного осмислення аспектного ракурсу договору як документа.

Мета і завдання дослідження

Метою публікації є опис найбільш загальних понятійних ознак договору як виду документа. *Досягнення* означеної мети реалізується шляхом критичного аналізу відповідного масиву норм чинного законодавства України, практики їх застосування, положень цивілістичної доктрини та документознавства, що є *завданням* нашої статті.

Виклад основного матеріалу

Поняття договору як документа чинним законодавством України не визначається. Його можна сформулювати лише на підставі аналізу низки положень нормативно-правових актів різної юрисдикційної сили, практики укладення письмових договорів і деяких теоретичних положень документознавства і правової науки.

Під час розробки матеріалу про понятійні ознаки договору-документа не обійтись без іншого аспектного погляду на категорію «договір» – це поняття договору як правочину. Договір-документ є способом зовнішнього виразу і водночас способом фіксації саме договору-правочину. В цьому, власне, і є призначення договору-документа. Договір-документ відносно договору-правочину відіграє обслуговуючу роль, зміст якої полягає в об'єктивації та закріпленні інформації про договір-правочин. Тому послідовним було б розпочати дослідження про сутність договору-документа, відштовхуючись від розуміння договору-правочину.

На відміну від договору-документа, поняття договору-правочину знайшло висвітлення в законодавстві України. Як відомо, воно наводиться у ст. 626 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)¹, де зазначається, що *договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків*. Слід наголосити, що правові наслідки, закріплені у ст. 626 ЦК України, спричиняються домовленістю сторін договору як такою (договором-правочинном), але не формою документа, що фіксує цю домовленість. Тому юридико-фактичне значення має правочинне волевиявлення сторін договору, а не суворя (чи менш суворя)

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 06.12.2022).

документарна форма цього волевиявлення¹. Опосередковано це підтверджується також тим, що чинним законодавством далеко не у всіх випадках вимагається укладати договори в письмовій формі. Зокрема, для фізичних осіб укладення договорів у письмовій формі є винятковою обставиною (ст. 208 ЦК України); більшість договорів, що укладаються ними, є усними або конклюдентними правочинами. Документування як обов'язковий елемент процесу укладення договорів-правочинів виявляється тільки тоді, коли на це вказують загальні чи спеціальні вимоги цивільного законодавства², або коли суб'єкти цивільного права, користуючись принципом свободи договору, за своїм розсудом укладають договір у простій письмовій чи нотаріальній письмовій формі, хоча законодавство цього і не вимагає (ч. 1 ст. 205, ч. 4 ст. 209 ЦК України). Отже, присутність у словосполученні *договір-документ* слова *договір* пояснюється тим, що функцією цього письмового акта є зовнішнє формалізоване вираження змісту *договору* як правочину та фіксація інформації про правочинне волевиявлення сторін певного договору.

Тепер щодо розуміння другого елемента словосполучення – *документ*. Слово «документ» є загальноживаним і на перший погляд не вимагає спеціального дослідження з метою визначення його змісту. Водночас звернення до етимології слова і теоретичних положень документознавства, що розкривають понятійні ознаки цього терміна, дозволяє сформулювати більш розгорнуте уявлення про нього.

Термін «документ» походить від латинського слова *documtetum*, яке в післякласичну добу функціонування античної римської держави буквально розумілося як *повчання* [5, с. 112]. У класичні часи існування Риму таке поняття могло позначатися словами *charta* (*аркуш папірцу, папір*), *scriptura instrumentum* (*писмо, яке свідчить про певні факти*), *scriptura* (*писмо*) [5, с. 68, 154, 283]. Системне тлумачення наведеної вище латинської термінології дозволяє синтезувати

¹ Дана теза підкріплюється позицією Великої Палати Верховного Суду України, сформульованою в постанові від 8 вересня 2020 р. у справі № 916/667/18, де зазначається, що визнати недійсним можна тільки правочин як такий, але не його документарну форму (*Постанова Верховного суду від 08.09.2020 : справа № 916/667/18, провадження 12-145гс19 // Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92284198> (дата звернення: 06.12.2022)).

² Загальні вимоги щодо форми правочинів, закріплені в ст. 205-210 ЦК України. Окремими прикладами спеціальних нормативних вимог щодо необхідності документарного оформлення факту укладання договору-правочину на прикладі ЦК України можна назвати ст., ст. 657, 754, 811, 981, 1031, 1047, 1055, 1059, 1118, 1131 даного нормативно-правового акту.

поняття документа як *письмового акта, який свідчить про певні обставини (факти)*. Сучасна законодавча дефініція терміна «документ» диктує його розуміти як *матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі* (ст. 1 Закону України «Про інформацію»)¹. Таке визначення документа міститься і у спеціальних нормативних положеннях про діловодство, зокрема в п. 3.3 ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять»².

Під час опису категорії «документ» загальне та юридичне документознавство оперують низкою понятійних ознак цього соціального явища: *атрибутивність, стабільність матеріальної (речової) форми, структурність, семантичність, завершеність повідомлення та його функціональність* [6, с. 75–101; 7, с. 36–47; 8 с, 69; 9, с. 19–21]³.

Атрибутивними є ті ознаки, за відсутності яких той чи інший об'єкт просто не може існувати. Тобто це мінімум необхідних ознак, що визначають буттєвість певного явища. У нашому випадку цим явищем є документ. Доречно зазначити, що наведена вище цитата з легального визначення категорії «документ» також спирається на атрибутивні ознаки (властивості) документа. Цими ознаками є фізична тілесність (матеріальність) документа і здатність містити у собі певні інформативні дані.

З огляду на те, що основними функціями документа є збереження інформації і передавання її у часі та просторі, матеріал, з якого може виготовлятися документ, має характеризуватися достатньою сталістю (довготривалою незмінюваністю, фізико-хімічною стабільністю). В загальній теорії документознавства ця ознака так і позначається – *стабільність речової форми* документа.

Структурність документа. Текст документів, особливо тих, які використовуються в юридичній практиці, складається з доволі різноманітних інформативних даних, що мають відносно автономне

¹ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 06.12.2022).

² ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. Київ, 2005. 36 с. URL: [https://vn.court.gov.ua/userfiles/27_2732-2004\(1\).pdf](https://vn.court.gov.ua/userfiles/27_2732-2004(1).pdf) (дата звернення: 06.12.2022).

³ Встановлення ознак документа (документа взагалі) як наслідок використання положень загальної доктрини документознавства і теорії юридичного документознавства дозволить скористатися ними під час опису поняття договору-документа. Подібна екстраполяція підвищує науково-практичну достовірність матеріалу про договір-документ, оскільки останній розглядається не виокремлено, а в системному взаємозв'язку.

призначення. Разом із тим зовні розрізнені структурні елементи документа насправді об'єднані центральною ідеєю його створення; між ними завжди існує (має існувати) смисловий взаємозв'язок: будь-яка структурна частина документа, якщо її розглядати поза контекстом мети, на досягнення якої складено текст, не має самостійної цінності. Глибоко структуровані документи мають вигляд системних утворень, елементи яких можуть групуватися (поділятися) за певними критеріями. Рубрикація та інші способи диференційованого подання текстового матеріалу роблять документи зручними для сприйняття інформації, висловленої в них.

Семантичність документа полягає в його змістовно-смислового наповненні. Якщо певний текст позбавлений пізнавального чи іншого практичного сенсу, то він не придатний бути власне документом.

Завершеність повідомлення досить тісно пов'язана з ознакою семантичності документа. Фрагментарність інформативних даних, яка не дозволяє сприйняти загальний сенс певного повідомлення, є антиознакою документа. Отже, будь-який документ має характеризуватися завершеністю повідомлення, вираженому в ньому.

Функціональність документа, як на це вже неодноразово вказувалося, виявляється в його здатності відображати інформацію, що з огляду на сталість матеріальної форми документа дозволяє зберігати, а також передавати інформативні дані певним суб'єктам для ознайомлення. Останній елемент функціональності документа – передавання інформації – визначає, серед іншого, його *комунікативні* властивості.

Розглянемо специфічність прояву наведених вище ознак документів взагалі в договорах-документах.

Атрибутивність, тобто особливості матеріальної форми договору-документа та її спроможність бути носієм інформації. Наразі найбільш поширеними матеріальними носіями задокументованої в договорах інформації є аркуші паперу, що виготовляються не лише із целюлози, а й з іншої сировини (напівсинтетичні та синтетичні матеріали), а також широко відомі магнітні (магнітні стрічки, диски), оптичні (оптичні диски), магнітооптичні (магнітооптичні диски), електронні (карти пам'яті тощо) носії, інформація на які записується (з яких зчитується) за допомогою спеціальних технічних пристроїв. Очевидними перевагами паперових та електронних договорів-документів є зручність їх складання, сприйняття інформації, закріпленої в них, копіювання, зберігання та оперативне передання цих документів певним адресатам тощо.

За загальним правилом чинне законодавство України не містить імперативних вимог щодо фіксації інформації про укладення договорів тільки на певних матеріальних носіях. Утім, окремі виняткові

випадки трапляються, зокрема це правила, які вимагають оформлювати факти вчинення правочинів, що підлягають нотаріальному посвідченню, на спеціальних паперових бланках. Такі бланки виготовляються зі специфічними засобами захисту від підробки¹.

Окремо доводити придатність вищерозглянутих носіїв інформації відтворювати на собі (у собі) інформативні дані з можливістю подальшого їх довготривалого збереження, вважаємо, немає потреби, оскільки це добре відомо з багаторічної соціальної практики. Отже, сказаним вичерпується необхідність розгляду ознаки про *стабільність речової форми* договору-документа.

Структурність, семантичність і завершеність повідомлення договору-документа. Ці три ознаки розглядаються разом не випадково, тому що структура договору-документа визначається його словим (семантичним) наповненням, а основна семантика договору-документа може простежуватися тільки тоді, коли виражене в документі повідомлення має завершений вигляд.

Щодо структури договору-документа правило таке: цивільне законодавство не вимагає імперативного дотримування певної суворо визначеної структурної диференціації текстового матеріалу договору-документа, якщо інше не буде передбачене спеціальними нормами². Спираючись на принцип свободи договору, сторони вправі визначити структуру договору, що укладається ними, за своїм розсудом.

Як уже зазначалося, основне призначення договору-документа полягає в об'єктивації факту укладення суб'єктами цивільного права

¹ Див.: Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення: 06.12.2022); Опис і зразок спеціального бланка нотаріального документа : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 № 1290 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1290-2021-п> (дата звернення: 06.12.2022).

² Див., наприклад: Про затвердження примірних договорів оренди державного майна : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2020 № 820 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2020-п> (дата звернення: 06.12.2022); Про затвердження зразкових форм договорів : Наказ Фонду держ. майна України від 23.02.2016 № 372 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0372224-16> (дата звернення: 06.12.2022); Про затвердження договорів оренди : Наказ Фонду держ. майна України від 23.08.2000 № 1774 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0930-00> (дата звернення: 06.12.2022).

певного правочину. Отже, договір-документ перш за все має транслювати своєю текстовою інформацією саме цей сенс. У цьому і виявляється основна семантичність цього документа. Для того, щоб зазначений сенс доносився договором-документом, він має: а) ідентифікувати сторони договірною волевиявленням; б) визначати зміст такого волевиявлення (зміст домовленості), особливо щодо досягнення сторонами згоди стосовно істотних умов договору; в) вказувати на те, що таке волевиявлення належить саме цим ідентифікованим сторонам. Це мінімальні вимоги, що висовуються законодавством до письмових правочинів, у тому числі договорів (ст. 207 ЦК України)¹. Дотримання зазначених правил вказуватиме на завершеність повідомлення договору-документа, якщо додаткові вимоги не висовуватимуться спеціальними положеннями законодавства.

Інформація про учасників домовленості (сторін договору) закріплюється в тексті договору за допомогою так званих *реквізитів*. Реквізитами договору-документа називають ті його інформативні рубрики, які наводяться на початку та наприкінці тексту цього документа і дозволяють: а) чітко відокремити одного суб'єкта права від іншого (персоніфікувати сторони договору); б) визначити обсяг право- і дієдатності цих суб'єктів щодо їх юридичної спроможності укладати договори цього виду; в) встановити, що волевиявлення за договором здійснено саме сторонами договору, а не іншими особами. Конкретизація таких реквізитів залежить від правосуб'єктних ознак самих учасників домовленості. Так, якщо йдеться про участь у договорі фізичної особи, то вид і зміст реквізитів залежить від того, діє ця особа як власне фізична особа чи фізична особа – підприємець, який у неї обсяг дієдатності щодо самостійного вчинення правочинів, діє вона в договорі безпосередньо або через представника тощо.

За загальним правилом індивідуалізація фізичних осіб досягається шляхом відтворення в тексті договору *імені особи* (для громадян України ім'я складається із прізвища, власного імені та по батькові, якщо

¹ Спеціальними нормами законодавства можуть уноситися уточнення до загальних вимог, що висуваються до договорів-документів. Так, наприклад, у ч. 4 ст. 97 Закону України «Про страхування» окремо наголошено, що договори страхування укладаються з дотриманням вимог законодавства України про мови. Текст договору страхування має бути суцільно пов'язаним, не повинен містити подвійного тлумачення одних і тих самих положень, суперечностей або неузгодженостей між пунктами, в ньому не можуть використовуватися речення або словосполучення, що призводять до неоднозначного розуміння змісту договору. Формально ці вимоги стосуються договорів про страхування, але їх можна поширити на всі договори.

інше не впливає із закону або звичаю національної меншини, до якої особа належить (ч. 1 ст. 28 ЦК України)) та її *місця проживання* (ст. 29 ЦК України)¹. У тих випадках, коли йдеться про оформлення договором економічного руху майна, що підлягає оподаткуванню, то вказується також *реєстраційний номер облікової картки платника податків цієї фізичної особи*². Персоніфікація фізичної особи – підприємця здійснюється також на підставі відомостей виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань³.

Якщо стороною договору є юридична особа, то вона персоніфікується через зазначення в тексті договору її *найменування* (ст. 90 ЦК України) та *ідентифікаційного коду* за відомостями Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Вказується також *ім'я посадової чи іншої особи*, яка уповноважена укласти цей договір від імені юридичної особи. При цьому здійснюється посилання на юридичні підстави (закріплені у статуті юридичної особи, довіреності тощо), що визначають представницькі повноваження такої посадової чи іншої особи.

Наприкінці тексту договору можуть зазначатися імена (найменування) сторін, їхні адресні відомості, інша інформація для зв'язку, банківські реквізити тощо. Слід наголосити, що для надання договору-документу юридичної сили *обов'язковим є його підписання сторонами*. Законодавство України не вимагає скріплювати підписи сторін печаткою. Відсутність у тексті договору відбитків печатей сторін (сторони) не впливає на чинність договору, підписаного сторонами.

¹ Відомості про фізичну особу встановлюються перш за все на підставі паспорту громадянина України чи громадянина (підданого) іноземної держави, але за деяких обставин законодавство України допускає можливість встановлення фізичних осіб на підставі інших документів (див.: Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус»).

² Фізична особа, яка через свої релігійні переконання відмовляється від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, обліковується в податкових органах за прізвищем, ім'ям, по батькові і серією та номером паспорта (п. 70.5 ст. 70 Податкового кодексу України).

³ Див.: Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 06.12.2022).

Підпис електронних форм договорів здійснюється за правилами, закріпленими в Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг»¹.

Зміст домовленості, якої досягли сторони, викладається в тексті договору у вигляді *пунктів*, де висвітлюються істотні й інші умови договору, а також права та обов'язки сторін, підстави і порядок зміни договірних умов, підстави та порядок застосування до неналежно діючої сторони правових наслідків невиконання нею своїх обов'язків тощо.

Важливо відмітити, що якщо сторони не користуються наданою законодавством можливістю щодо деталізації (уточнення) в тексті договору певних диспозитивних правил, які стосуються регулювання цього виду договору, то відтворювати ці положення в тому вигляді, в якому вони закріплені в нормативно-правових актах, немає потреби. Указане стосується також імперативних положень договірного права. Як диспозитивні, так і імперативні норми обов'язково спрацюють без огляду на те, будуть вони відтворені в тексті договору чи ні. Для породження правових наслідків достатньо чітко визначити в тексті такого документа предмет та інші істотні умови договору, а також інформацію про сторін договірного волевиявлення. Таким чином, цінність договору-документа полягає не в тому, щоб у ньому дублювати існуючі положення законодавства, а в можливості сторін створювати й описувати в такому документі відносно індивідуальній правовий режим упорядкування своїх договірних відносин.

Фіксація інформації про сторони договору та про зміст їх домовленості є можливою шляхом складання як одного, так і декількох документів (ч. 1 ст. 207 ЦК України)².

Від власне договору-документа слід відрізнити так звані *легітимацийні знаки* (квитанції, чеки, накладні, номерки, жетони тощо), які лише вказують на наявність того чи іншого договору, але не конкретизують зміст домовленості за ним. До того ж деякі види легітимацийних

¹ Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення: 06.12.2022).

² Коли йдеться про оформлення договору як єдиного паперового документа, це не означає, що він буквально складається з одного аркушу. Сучасна договірна практика, особливо у сфері бізнесу, пов'язана з необхідністю складання договорів-документів, у яких деталізується кожен крок правової поведінки контрагентів. З огляду на це подібні договори часто набувають вигляду багатосторінкових документів, а інколи брошури чи багатотомних письмових джерел.

знаків (номерки, жетони) не дозволяють навіть ідентифікувати сторін договору. Таким чином, легітимізаційні знаки не є різновидом документарної форми договору, але вони за деяких обставин можуть підтверджувати існування між сторонами певного договірної правовідношення¹.

Функціональність договору-документа. Документарне закріплення змісту домовленості покликане формалізувати (змістовно визначити) умови договору, стабілізувати юридичний зв'язок між сторонами, підвищити гарантованість здійсненності їхніх прав (інтересів), а в разі виникнення між сторонами договору спору – слугувати доказом для обґрунтування позиції в захисті своїх прав (інтересів) потерпілою стороною.

Доказова функція договору-документа полягає в тому, що він своєю формою переносить на майбутнє інформацію про зміст домовленості. Однак це актуально не лише для вирішення можливого спору між сторонами договору, але й для нормального розвитку договірних правовідносин. Чимала кількість договорів за своєю специфікою є такими, що укладаються в один момент часу, а виконуються в інші моменти чи періоди часу (договори довічного утримання, оренди, підряду, перевезення, страхування, позики, кредиту тощо). Договірний зв'язок між сторонами за такими договорами може тривати декілька років, що потребує перенесення інформації про деталі домовленості на весь період існування договірної правовідношення. Така властивість договору-документа може бути позначена як меморіальна функція.

Крім того, потреба в державній реєстрації прав на окремі види майна – це стосується перш за все землі й інших об'єктів нерухомості – не може реалізуватися без організації документообігу, де ключову роль відіграє той чи інший договір-документ, який є первісним джерелом (не у хронологічному, а у правовому значенні), що фіксує момент переходу речових прав на майно чи надання суб'єктові зобов'язальних прав на певне майно. Невипадково письмово оформлений договір купівлі-продажу землі чи іншого нерухомого майна (як один із прикладів) називають в юридичній практиці правостановляючим документом. Отже, можна говорити про реєстраційну функцію окремих видів договорів-документів.

¹ Квитанціями, зокрема, підтверджується факт передання речей для їх ремонту за побутовим підрядом (ст. 866 ЦК України); номерними жетонами або квитанціями встановлюється факт передання речей для зберігання в камерах схову транспортних чи інших організацій (ч. 2 ст. 972 ЦК України) тощо.

Висновки

Договір-документ є письмовим актом, основною метою складання якого є фіксація, збереження та передавання в часі та просторі інформації про досягнення двома чи більше сторонами домовленості, спрямованої на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Договору, як і будь-якому іншому документові, властиві ознаки атрибутивності, стабільності матеріальної (речової) форми, структурності, семантичності, завершеності повідомлення та функціональності.

Видова відмінність договору як документа найбільше виявляється на зрізі розгляду змістовної інформації, яку цей документ фіксує. Такою інформацією є дані про суб'єктів цивільного права, які в договірному процесі набувають правових ролей «сторони договору» та розпізнаються в ньому за допомогою спеціальних ідентифікаційних прийомів, а також дані про вид вчинюваного цими сторонами дво- чи багатостороннього правочину. Встановлення подібної інформації дає можливість правильно кваліфікувати правовий зв'язок, що виник між сторонами, та визначити адекватний правовий режим його впорядкування.

У статті розглянуті лише основні властивості договору-документа, тобто ті, які мають найвагоміше значення для регулювання договірних відносин. Утім, навіть цей матеріал не зазнав тут глибокого дослідницького занурення, оскільки метою статті є характеристика правового явища «договір-документ» на найбільш загальному рівні. Виходячи із цього, доцільною є подальша більш деталізована наукова розробка положень про договір-документ.

Список бібліографічних посилань: 1. Важенчук С. Деякі ознаки договору як юридичного факту та договору правовідношення. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 5. С. 6–11. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.01>. 2. Жукевич М. Ідеальне оформлення договору // *Юридична газета online* : сайт. 05.06.2018. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/idealne-oformlennya-dogovoru.html> (дата звернення: 06.12.2022). 3. Баранов О. А. До проблеми електронних правочинів. *Правова інформатика*. 2010. № 4 (28). С. 3–8. 4. Прокопенко В. Як укласти e-contract // *Юридична газета online* : сайт. 13.10.2020. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-uklasti-econtract.html> (дата звернення: 06.12.2022). 5. Бартошек М. Римское право: понятия, термины, определения / пер. с чешск. М. : Юрид. лит., 1989. 448 с. 6. Швецова-Водка Г. М. Документознавство : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 398 с. 7. Навальна М., Різник В. Загальне документознавство : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький : КСВ, 2014. 136 с. 8. Кулешов С. Г. Загальне документознавство : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 123 с. 9. Царьова І. В.

Юридичне документознавство : навч. посіб. Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 172 с.

Надійшла до редколегії 08.12.2022

Прийнята до опублікування 18.12.2022

Chalyi Yu. I. Civil law contract as a document

Based on the analysis of current Ukrainian legislation, practice of its application, provisions of civil law doctrine and documentary studies, it has been identified the general features of civil law contracts as documents. The need to develop theoretical provisions on a contract as a document is caused by insufficient research of these issues in the science of civil law.

The definition of the features of a contract-document is based on the principle of "from the general to the special": first, the constitutive features of documents as such are established, and then these features are extrapolated to contracts when the latter are considered as documents. An agreement, as well as any other document, is characterized by attributability, stability of material (tangible) form, structural integrity, semantic content, completeness of the message and functionality. The specific distinction of a contract as a document is most evident when considering the substantive information that this document records. Such information includes data on subjects of civil law who acquire legal roles of "parties to the contract" in the contractual process and are recognized in it by means of special identification techniques, as well as data on the type of bilateral or multilateral transaction performed by these parties. Establishing such information makes it possible to qualify the legal relationship that has arisen between the parties properly and determine an adequate legal regime for its regulation. Based on the features (properties) of a contract as a document discussed in the article, it has been formulated its definitional description: a contract-document is a written act whose main purpose is to record, preserve and transmit in time and space information about the agreement reached by two or more parties aimed at establishing, changing or terminating civil rights and obligations. The conclusions that have been drawn in this article can be used in the educational process and legal practice.

Key words: civil law contract, agreement, contract-document, form of contract, form of transaction, documentary fixation of the parties' agreement.

